

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 39 Volume: 8 Issue: 39

Ağustos 2015 August 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SAĞLIK MESLEK LİSESİ ÖĞRETMENLERİNİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ EXAMINATION OF BURNOUT LEVEL OF VOCATIONAL MEDICAL HIGH SCHOOL TEACHERS

Hatice VATANSEVER BAYRAKTAR*
Burcu GÜNEY**

Öz

Bu çalışmada Sağlık Meslek Lisesi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin ne düzeyde olduğu ve tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırma var olan durumu olduğu gibi betimlemeye çalıştığı için tarama modeline uygun olarak düzenlenmektedir. Araştırmanın evrenini 2013-2014 eğitim öğretim yılında eğitim veren İstanbul'daki Sağlık Meslek Liselerinde görev yapan meslek dersi öğretmenleri oluşturmaktadır. Örneklemi ise bu genel evren içinden basit tesadüfi küme örneklem yolu ile belirlenen 12 okuldan seçilen 144 sağlık meslek dersi öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada Sağlık Meslek Lisesi meslek dersi öğretmenlerinin işe ilişkin tutumlarını belirlemek için Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen ve Ergin (1993) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Maslach Tükenmişlik Envanteri uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin tükenmişlik ölçeği toplam puanların orta düzeyde olduğu görülmektedir. Tükenmişlik ölçeği alt boyutları ile ankete katılım gösterenlerin görev yaptıkları okul türleri, cinsiyet, medeni durum, ikametlerine göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yaş durumlarına göre grupların aritmetik ortalamaları arasında toplam ölçekte anlamlı bulunurken alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunmamıştır. Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin kıdem durumlarına göre grupların aritmetik ortalamaları arasında toplam ölçek ve duyarsızlaşma alt boyutu dışında diğer alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Meslek Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi Öğretmeni, Tükenmişlik, Tükenmişlik Ölçeği.

Abstract

This study aims to determine the burnout level of the Vocational Medical High School teachers and whether the burnout level differs with different variables. The research is organized according to the survey model. The research population consists of 2013-2014 academic year Medical High School teachers working in İstanbul. The research sample is formed using random cluster sampling method from 144 teachers of 12 schools. The Medical High School teachers attitudes towards the work is determined by Maslach Burnout Inventory developed by Maslach and Jackson (1981) and adapted to Turkish by Ergin (1993). The result shows that the teachers have an intermediate level of burnout scores. There is no significant difference between the groups and Burnout Inventory Subscales according to types of schools participants work, gender, marital status and their residences. In the total scale there is a significant arithmetic mean difference between the teachers' burnout levels in terms of their ages but no significant difference in subdimensions. In terms of seniority and insensitivity subdimension there is a significant difference between the teachers and no other significant difference in other dimension.

Keywords: Vocational Medical School, Vocational Medical School Teacher, Burnout, Burnout Scale.

GİRİŞ

"Tükenmişlik" kavramı literatüre ilk kez 1974 yılında Herbert Freudenberger yazısıyla girmiştir. Bundan iki yıl sonra Christina Maslach tarafından yapılan çalışmalarla kavram, daha da ayrıntılandırılmıştır (Çakır, 2009, s.37). Tükenme kavramı Freudenberger tarafından, insanlarla yüz yüze çalışan mesleklerde bireylerin işlerinde karşılaştıkları insanlara karşı duyarsızlaşmaları, içsel yönden kendilerini tükenmiş hissetmeleri ve kişisel başarı ve özgüven duygularında azalma şeklinde kendini gösteren bir sendrom olarak tanımlanmıştır (Çimen, 2002: 214).

Maslach göre tükenmişlik, "insanlarla ilgili" herhangi bir işte görev alan bireylerde görülen duygusal bir tükenme, duyarsızlaşma ve başarıya karşı isteksizlik halidir. Bir sendromudur. Tükenmişlik, bireylerin maruz kaldığı kronik duygusal gerilemeye karşı geliştirilen bir tepkidir. Maslach tükenmişliği, iş stresinin bir tipi olarak düşünmüş; diğer stres tepkileriyle benzer yanlar gösterse de, tükenmişlikle ilgili farklı olan şey tükenmişliğin yardım eden ve yardım edilen arasındaki sosyal etkileşimden kaynaklanması olarak nitelemiştir (Karaman, 2009: 3).

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, hatice.bayraktar@izu.edu.tr

** Hemşirelik Meslek Dersi Öğretmeni, Meb Bağcılar Aydın Doğan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

Tükenmişlik yeni bir olgu değildir. Maslach geçmiş araştırmalardan çıkarılacak başlıca sonucun ve bu doğrultuda tükenmişliğin ana temasının "kişinin enerji kaynaklarının bitmesi durumu" olduğunu belirtmektedir. Maslach ve Jackson tükenmişliği tek bir belirtinin değil, tüm belirtilerin oluşturduğu bir sendrom olmasından dolayı üç boyutlu olarak kabul etmişlerdir. Yani sendromlarından birinin tek başına görülmesi, tükenmişlik olarak görülmemektedir. Bu boyutlar şöyle sıralanmıştır: 1) Duygusal tükenme (emotional exhaustion), 2) Duyarsızlaşma (depersonalization) ve 3) Düşük kişisel başarı (diminished personal accomplishment). Bu görüşe göre üç boyutlu tükenmişlik kavramının temelinde "duygusal tükenme" boyutu yer almaktadır; diğer iki boyut ise bunu tamamlayıcı niteliktedir (Çakır, 2009: 42).

"Duygusal tükenme", tükenmişlik sendromunun ana noktasını oluşturmaktadır. Bireyin kendini yorgun, bitkin hissetmesi ve çalışma şevkini kaybetmesi, kişinin yaptığı iş nedeniyle emosyonel olarak kendini aşırı yüklenmiş ve tükenmiş hissetmesidir (Kaçmaz, 2005: 30). Gerginlik ve kaygı duygusunu aşamayan kişi için, ertesi gün işe gitmek çok zor gelmektedir. İnsanların bu duygusal sıkıntıdan kurtulmak için denedikleri bir yol diğerleriyle olan tüm alakalarını kesmeye alışmalarıdır. İnsanlarla, işlerinin gerektirdiği en minimum iletişimi kurmak isterler. Ancak bu mesafeyi dengeli bir şekilde kuramamak, örneğin mesafenin çok artması, kişilerde diğer insanların ihtiyaçları, talepleri ve hislerine karşı soğuk bir kayıtsızlık duygusu geliştirebilir (Karaman, 2009: 38).

Duyarsızlaşan çalışanlar, etkileşimde buldukları kişilere birer insan yerine nesne gibi davranmaya başlarlar. Ayrıca örgüte karşı mesafeli, umursamaz ve alaycı bir tavır takınırlar. Küçültücü bir dil kullanma, insanları kategorize etme, katı kurallara göre iş yapma ve başkalarından sürekli kötülük geleceğini sanma, hizmet verdikleri insanların anlayabilecekleri seviyeye inmeden ağır bir jargon kullanma gibi davranışlar, duyarsızlaşmanın başlıca belirtilerindendir (Karaman, 2009: 38).

Kişisel başarısızlık yaşayan kişiler, diğer insanlarla olan ilişkilerinde yetersiz olduklarını, hatta belki de bu iş için uygun olmadıklarını düşünmeye başlamaları, bireylerde başarısızlık hissine kapılmalarına neden olur. Bazı çalışanlar bu durumda depresyona girerek bir terapiye ihtiyaç duyarken, bazıları ise insanlarla stresli bir ilişki yaratmayacak başka bir iş arayışına girer. İş ve iş gereği karşılaşılan kişilerle ilişkilere bağlı başarı ve yeterlilik duygularında azalma görülür. İşinde ilerleme kaydetmediğini hatta gerilediğini düşünen bu tür kişiler, kendilerini suçlu hisseder ve harcadıkları çabanın bir işe yaramayacağına inanırlar (Karaman, 2009: 39).

Cordes (1993)'e göre, tükenmişlik ile stres arasındaki ayrım tam olarak tanımlanamamaktadır. Ganster ve Schaubroeck (1991), tükenmişliğin stresli iş koşulları ve yüksek düzeydeki kişilerarası iletişime karşı gelişen kronik bir tepki olduğunu ve bir tür stres olduğunu savunmaktadır. McGrath (1976) ve Schuler (1980) stresi, bireyin belirsiz olan ancak önemli bir kazanım sağlayacak bir fırsat, bir kısıt veya bir taleple karşılaştığındaki dinamik bir durum olarak tanımlamaktadır. Bu taleplerin özellikle kişilerarası iletişimi barındırması durumunda, tükenmişlik denilen bir stres türü oluşmaktadır. Tükenmişlik ise, gelişen bir süreçtir. Cordes (1997)'e göre, tükenmişlikte bir "açma kapama" düğmesi bulunmamaktadır. Bir çalışanın açıkça "Ben tükendim" diyerek bunu ifade edebilmesi zordur. Maslach (1982)'a göre ise Tükenmişlik Sendromu baş edilemeyen stres sonucu ortaya çıkmaktadır (Akt. Karaman, 2009: 37).

Yaptığı araştırmalar sonucunda Maslach tükenmişliğin, iş ile ilgili stresin, sosyal ve durumsal kaynakları içinde anlaşılabilirliğini ifade etmiştir. Önce organizma strese karşı kendini korumak için alarm durumuna geçmekte; sonra da normal olarak strese karşı direnç göstermektedir. Stres ciddi düzeylere ulaştığında ise, bitip tükenme ile sonuçlanmaktadır. Bu belirtiler de tükenmişliğin belirtilerine çok benzemektedir (Akt. Baysal, 1995: 16).

Maslach (1982) tükenmişlik ile ilgili yapmış olduğu araştırmalarda, bireylerin genellikle Tükenmişliğe kimlerin neden olduğu sorusu karşısında, "diğer insanlar" olduğunu düşündüklerini saptamıştır. Bu sorular; "Tükenmişlikle ilgili suçlu kim?", "Bundan kim sorumlu?", "Bunun olmasına kim sebep oldu?" gibi sorular olduğunda, bireylerin cevapları da "Kim?" sorusuna karşılık olarak, "diğer insanlar" olmaktadır. Ancak Maslach, araştırmalarında tükenmişliğe "kim" değil de "neyin" yol açtığına odaklandığında, tükenmişliğe sadece diğer insanların değil, iş koşullarının da sebep olduğu ortaya çıkmıştır. Maslach'ın araştırmaları, tükenmişlikte kişiliğin az düzeyde rol oynadığını ve tükenmişliğe en çok iş kaynaklı kişiler arası stresten kaynaklanan durumsal koşulların yol açtığını güçlü bir şekilde desteklemektedir (Karaman, 2009: 39).

Maslach (1982), tükenmişlik yaşayan kişilerin yorgunluk, uyku problemleri, karamsarlık gibi etkiler sonucu çeşitli sağlık sorunlarına daha kolay maruz kaldıklarını, hastalıklara daha kolay yakalandıklarını ileri sürmüştür (Karaman, 2009: 49).

Tükenmişliğin kişisel önemli sonuçlarından biri de strestir. Örgütsel kökenli ve stres yaratıcı durumlara karşı gösterilen bir tepki niteliğindeki tükenmişlik, bireylerin enerji kaynaklarını yok etmektedir. Stres, çalışanlar, özellikle yöneticilerin üzerinde fizyolojik ve psikolojik yıkım yaratabilmektedir. Bu yüzden sağlıkları ve başarıları olumsuz yönde etkilenmektedir (Izgar, 2001: 22). Araştırmacılar tükenmişliğin en

temel sonucunun, sunulan hizmetlerin niteliğinde bozulma olmasıdır. Tükenmişlik, bireylerde fiziksel ve zihinsel sorunlara neden olmakta, psikolojik nedenli fiziksel rahatsızlıklar, işten ayrılmalar, iş doyumsuzluğu, evlilik ve aile yaşamında sorunlar, uykusuzluk, alkol ve ilaç kullanımında artış olarak yansımaktadır (Çokluk, 1999).

Maslach (1982), tükenmişliğin iş hayatındaki en belirgin etkisinin performans düşüklüğü olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber motivasyon eksikliği, işi eskisi kadar önemsememe, insanlara bir nesne gibi davranmaya başlama gibi sonuçlar da beraberinde getirir. Tükenmiş çalışanlar, artık hizmet verdikleri kişilerin ihtiyaçlarını önem vermez ve hatta onlara karşı kabalaşabilir. Bilerek daha az iş yapmaya başlarlar ve hizmet sundukları kişilerle olan iletişimlerini minimum düzeye indirirler. Öğle araları sürelerini uzatıp, işe geç gelmeye ve işten erken çıkmaya başlarlar. Bazı tükenmiş çalışanlar ise bunu işten ayrılmaya kadar götürebilir. Bu tip durumlarda, işten ayrılan bireylerin tamamen farklı bir alanda çalışmaya başladıkları ve bu alanların genellikle insanlarla fazla iletişim kurulması gerekmeyen meslekler olması dikkat çekicidir. Örneğin bir hemşirenin marangoz, bir psikolojik danışmanın ise çiftçi olduğu durumlar mevcuttur (Karaman, 2009: 50).

Bireyin mesleki başarısındaki düşüş, örgüt başarısını da önemli ölçüde etkileyecektir. Çünkü tükenmişlik yaratıcılığı engellemekte, bireyin müşteri ve meslektaşlarıyla verimli şekilde çalışma kapasitesini düşürmektedir. Dolayısıyla tükenmişlik örgüt yapısında da oldukça önemli değişikliklere sebep olmaktadır. İşe katılımın düşmesi, iş doyumunda azalma, grup bağlılığının azalması, işe devamsızlık, işten ayrılma, performans miktarı ve kalitesindeki düşüş, işi savaştalama, işi bırakma niyetinde artış, hizmet niteliğinin bozulması, işe izinsiz gelmeme, izin bitiminde rapor alma gibi yollarla izni uzatmaya çalışma, iş kazalarında artış, tükenmişlik sendromunun örgüt ortamındaki zararlı sonuçlarına örnekler olarak verilebilir (Şahin, 2006: 25).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Sağlık Meslek Lisesi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin ne düzeyde olduğu ve tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenlere (görev yaptıkları okul türleri, cinsiyet, medeni durum, yaş, kıdem ve ikametlerine) göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada Sağlık Meslek Lisesi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin ne düzeyde olduğunu belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırma tarama modeline uygun olarak düzenlenmiştir. Karasar (2002) tarama modellerini geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımları olarak tanımlamaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2013-2014 eğitim öğretim yılında eğitim veren İstanbul'daki Sağlık Meslek Liselerinde görev yapan meslek dersi öğretmenleri oluşturmaktadır.

Örnekleme ise bu genel evren içinden basit tesadüfi küme örneklem yolu ile belirlenen 12 okuldan seçilen 144 meslek dersi öğretmeni oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmacı tarafından geliştirilen grubun demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik Kişisel Bilgiler Formu kullanılmıştır. Ayrıca bu çalışmada Sağlık Meslek Lisesi meslek dersi öğretmenlerinin işe ilişkin tutumlarını belirlemek için Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen ve Ergin (1993) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Maslach Tükenmişlik Envanteri uygulanmıştır.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği 22 sorudan ve bunlara verilecek 5 basamaklı cevap seçeneklerinden oluşmaktadır. Ölçeğin duygusal tükenme, duyarsızlaşma, kişisel başarı gibi alt boyutları bulunmaktadır (Ergin, 1996).

Ölçeğin güvenilirliği için iki yöntem kullanılmıştır. Birincisinde her alt boyut için iç tutarlık hesaplanmıştır (n=99), ikincisinde ise test/ tekrar test güvenilirliğine bakılmıştır (n=99). Aşağıda ölçeğin özgün formuna ilişkin güvenilirlik katsayıları verilmiştir.

İç Tutarlık Test / Tekrar-test

Duygusal Tükenme .83 (.90) .83 (.82)

Duyarsızlaşma .65 (.79) .72 (.60)

Kişisel Başarı .72 (.71) .67 (.80)

BULGULAR

Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ile Sosyo-Demografik Değişkenlerin Karşılaştırılması

Sağlık meslek lisesi meslek dersleri öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin demografik değişkenlerden yeterli dağılımın olduğu, okul türü, cinsiyet, yaş, medeni durum, hizmet ve ikamet faktörleri için analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri

Boyut	n	En düşük değer	En yüksek değer	x	ss	Madde sayısı
Duygusal Tükenmişlik	144	9	37	20,66	5,65	9
Duyarsızlaşma	144	14	25	21,06	2,81	5
Kişisel Başarı	144	15	40	30,12	3,78	8
Tüm Ölçek	144	52	86	71,84	5,66	22

Tablo 1’de görüldüğü üzere, öğretmenlerin tükenmişlik ölçeği toplam puanların aritmetik ortalaması $x = 71,84$ standart sapması $ss=5,66$ alınan en düşük puan 9 en yüksek puan 86 olduğu gözlenmektedir. Elde edilen bu değer dikkate alındığında, öğretmenlerin tükenmişlik toplam puanlarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bu da anketin uygulandığı kişilerin tükenmişliklerinin kararsızlık düzeyinde olduğu anlamına gelmektedir.

Öğretmenlerin duygusal tükenmişlik puanların aritmetik ortalaması $x = 20,66$ standart sapması $ss=5,65$ alınan en düşük puan 9 en yüksek puan 37 olduğu gözlenmektedir. Elde edilen bu değer dikkate alındığında, öğretmenlerin duygusal tükenmişlik puanlarının orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin duyarsızlaşma puanlarının aritmetik ortalaması $x = 21,06$ standart sapması $ss=2,81$ alınan en düşük puan 14 en yüksek puan 25 olduğu gözlenmektedir. Elde edilen bu değer dikkate alındığında, öğretmenlerin duyarsızlaşma puanlarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin kişisel başarı puanlarının aritmetik ortalaması $x = 30,12$ standart sapması $ss=3,78$ alınan en düşük puan 15 en yüksek puan 40 olduğu gözlenmektedir. Elde edilen bu değer dikkate alındığında, öğretmenlerin kişisel başarı puanlarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okul Türüne Göre Tükenmişlik Düzeyleri

Öğretmenlerin görev yaptıkları okul türüne göre tükenmişlik düzeyleri tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Tükenmişlik Düzeylerinin Okul Türü Değişkeni İçin Mann Whitney-U Testi Sonucu

Alt boyut	Grup	N	x sıra	Sıralar Toplamı	U	z	p
Duygusal Tükenme	Devlet	126	72,66	9155,00			
	Özel	18	71,39	1285,00	1114,000	-,121	,904
	Toplam	144					
Duyarsızlaşma	Devlet	126	73,66	9281,50			
	Özel	18	64,36	1158,50	987,500	-,890	,373
	Toplam	144					
Kişisel Başarı	Devlet	126	74,37	9371,00			
	Özel	18	59,39	1069,00	898,000	-1,432	,152
	Toplam	144					
Toplam Ölçek	Devlet	126	74,71	9413,00			
	Özel	18	57,06	1027,00	856,000	-1,683	,092
	Toplam	144					

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin okul türü durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında toplam ölçek ve hiçbir alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > .05$)

Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Tükenmişlik Düzeyleri

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre tükenmişlik düzeyleri tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Tükenmişlik Düzeylerinin Cinsiyet Değişkeni İçin Mann Whitney-U Testi Sonucu

Alt boyut	Grup	N	x sıra	Sıralar Toplamı	U	z	p
Duygusal Tükenme	Kadın	125	70,60	8824,50			
	Erkek	19	85,03	1615,50	949,500	-1,407	,159
	Toplam	144					
Duyarsızlaşma	Kadın	125	74,80	9350,00			
	Erkek	19	57,37	1090,00	900,000	-1,708	,088
	Toplam	144					
Kişisel Başarı	Kadın	125	71,45	8931,00			
	Erkek	19	79,42	1509,00	1056,000	-,780	,436
	Toplam	144					
Toplam Ölçek	Kadın	125	70,69	8836,00			
	Erkek	19	84,42	1604,00	961,000	-1,340	,180
	Toplam	144					

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin cinsiyet durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında toplam ölçek ve hiçbir alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > .05$).

Öğretmenlerin Yaşlarına Göre Tükenmişlik Düzeyleri

Öğretmenlerin yaşlarına göre tükenmişlik düzeyleri tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Tükenmişlik Düzeylerinin Yaş Değişkeni İçin Kruskal Wallis- H Testi Sonucu

Alt boyut	Yaş	N	X _{sıra}	χ^2	p
Duygusal Tükenme	22-30 yaş	18	58,42		
	31-40 yaş	47	73,20	2,426	,297
	41 yaş ve üzeri	79	75,29		
	Toplam	144			
Duyarsızlaşma	22-30 yaş	18	74,94		
	31-40 yaş	47	63,36	3,441	,179
	41 yaş ve üzeri	79	77,38		
	Toplam	144			
Kişisel Başarı	22-30 yaş	18	51,78		
	31-40 yaş	47	72,79	5,433	,066
	41 yaş ve üzeri	79	77,05		
	Toplam	144			
Toplam Ölçek	22-30 yaş	18	47,56		
	31-40 yaş	47	72,15	8,051	,018
	41 yaş ve üzeri	79	78,39		
	Toplam	144			

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yaş durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında toplam ölçekte fark anlamlı bulunurken ($p < .05$) alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p > .05$). Toplam ölçekte gruplar arasında anlamlı farklılığın bulunması için yapılan Mann Whitney-U testi sonuçları tablo 4.1.de verilmiştir.

Tablo 4.1. : Tükenmişlik Toplam Ölçeğin Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Puan	Yaş	N	X sıra	Sıralar Toplamı	U	z	p
Toplam Ölçek	22-30 yaş	18	24,72	445,00			
	31-40 yaş	47	36,17	1700,00	274,000	-2,192	,028
	Toplam	65					
	22-30 yaş	18	32,33	582,00			
	41 yaş ve üzeri	79	52,80	4171,00	411,000	-2,789	,005
	Toplam	97					
	31-40 yaş	47	59,98	2819,00			
	41 yaş ve üzeri	79	65,59	5182,00	1691,000	-,837	,403
	Toplam	126					

Tablo 4.1 incelendiğinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yaş durumlarına göre toplam ölçekte gruplar arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda toplam ölçekte 22-30 yaş grubuyla 31-40 yaş arasında 31-40 yaş grubu lehine anlamlı farklılık vardır. 22-30 yaş grubuyla 41 ve üzeri yaş grubu arasında da 41 ve üzeri yaş grubu lehine anlamlı farklılık bulunmaktadır. Diğer gruplar arasında farklılık yoktur. Duygusal tükenmişliğin yaş ilerledikçe fazlaştığı görülmektedir.

Öğretmenlerin Medeni Durumlarına Göre Tükenmişlik Düzeyleri

Öğretmenlerin medeni durumlarına göre tükenmişlik düzeyleri tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Tükenmişlik Düzeylerinin Medeni Durum Değişkeni İçin Mann Whitney-U Testi Sonucu

Alt boyut	Grup	N	$\bar{X}_{Sıra}$	Sıralar Toplamı	U	z	p
Duygusal Tükenme	Bekar	28	76,48	2141,50			
	Evli	116	71,54	8298,50	1512,500	-,564	,573
	Toplam	144					
Duyarsızlaşma	Bekar	28	59,16	1656,50			
	Evli	116	75,72	8783,50	1250,500	-1,897	,058
	Toplam	144					
Kişisel Başarı	Bekar	28	60,86	1704,00			
	Evli	116	75,31	8736,00	1298,000	-1,653	,098
	Toplam	144					
Toplam Ölçek	Bekar	28	66,05	1849,50			
	Evli	116	74,06	8590,50	1443,500	-,913	,361
	Toplam	144					

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin medeni duruma göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında toplam ölçek ve hiçbir alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Öğretmenlerin Kıdem Durumlarına Göre Tükenmişlik Düzeyleri

Öğretmenlerin kıdem durumlarına göre tükenmişlik düzeyleri tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Tükenmişlik Düzeyleri İle Kıdem Durumu Değişkeni Arasındaki ANOVA Analizi Sonucu

Alt boyut	Kıdem	N	X	ss	F	p
Duygusal Tükenme	0-5 yıl	39	19,26	6,218		
	6-15 yıl	36	22,31	6,032	2,804	,064
	16 ve üzeri	69	20,59	4,921		
	Toplam	144	20,66	5,650		
Duyarsızlaşma	0-5 yıl	39	21,33	2,679		
	6-15 yıl	36	20,00	2,530	3,559	,031
	16 ve üzeri	69	21,46	2,933		
	Toplam	144	21,06	2,819		
Kişisel Başarı	0-5 yıl	39	29,15	4,332		
	6-15 yıl	36	30,08	3,375	2,056	,132
	16 ve üzeri	69	30,68	3,603		
	Toplam	144	30,12	3,789		
Toplam Ölçek	0-5 yıl	39	69,74	6,568		
	6-15 yıl	36	72,39	4,759	3,853	,023
	16 ve üzeri	69	72,74	5,318		
	Toplam	144	71,84	5,668		

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin kıdem durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış ve sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında toplam ölçek ve duyarsızlaşma alt boyutu dışında ($p < .05$) diğer alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > .05$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını tespit etmek için Tukey çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir ve aşağıda tablo 6. 1.'de sunulmuştur.

Tablo 6.1. : Duyarsızlaşma Alt Boyutu ve Toplam Ölçekte Kıdem Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tukey Testi Analizi Sonucu

	Yaş (i)	Yaş (j)	$\bar{X}_i - \bar{X}_j$	sh	p
Duyarsızlaşma		6-15 yıl	1,333	,640	,097
	0-5 yıl	16 ve üzeri	-,130	,555	,970
		0-5 yıl	-1,333	,640	,097
	6-15 yıl	16 ve üzeri	-1,464*	,569	,030
		0-5 yıl	,130	,555	,970
	16 ve üzeri	6-15 yıl	1,464*	,569	,030
Toplam Ölçek		6-15 yıl	-2,645	1,285	,102
	0-5 yıl	16 ve üzeri	-2,996*	1,113	,022
		0-5 yıl	2,645	1,285	,102
	6-15 yıl	16 ve üzeri	-,350	1,143	,950
	0-5 yıl	2,996*	1,113	,022	

16 ve üzeri	6-15 yıl	,350	1,143	,950
-------------	----------	------	-------	------

Tablo 6.1'de görüldüğü gibi, duyarsızlaşma alt boyutu için 6-15 yıl kıdeme sahip olanlar ile 16 ve üzeri kıdeme sahip olanlar arasında 16 ve üzeri grup lehine, toplam ölçekte ise 0-5 yıl kıdeme sahip olanlar ile 16 ve üzeri kıdeme sahip olanlar arasında 16 ve üzeri kıdeme sahip olanlar lehine anlamlı farklılıkların oluştuğu diğer gruplarda ise anlamlı farklılığın bulunmadığı görülmektedir.

Öğretmenlerin İkametlerine Göre Tükenmişlik Düzeyleri

Öğretmenlerin ikametlerine göre tükenmişlik düzeyleri tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Tükenmişlik Düzeylerinin İkamet Değişkeni İçin Kruskal Wallis-H Testi Sonucu

Alt Boyut	İkamet	N	X _{Sıra}	X ²	p
Duygusal Tükenme	Kendi evi	73	70,75	2,232	,328
	Kira	54	78,19		
	Lojman	17	61,94		
	Toplam	144			
Duyarsızlaşma	Kendi evi	73	69,14	2,263	,323
	Kira	54	72,82		
	Lojman	17	85,91		
	Toplam	144			
Kişisel Başarı	Kendi evi	73	78,21	2,828	,243
	Kira	54	67,07		
	Lojman	17	65,21		
	Toplam	144			
Toplam Ölçek	Kendi	73	71,36	1,143	,565
	Kira	54	76,49		
	Lojman	17	64,74		
	Toplam	144			

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin ikamet durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasında toplam ölçek ve hiçbir alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p>.05).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sağlık Meslek Lisesi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin ne düzeyde olduğu ve tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Öğretmenlerin tükenmişlik ölçeği toplam puanların orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bu da anketin uygulandığı kişilerin tükenmişliklerinin kararsızlık düzeyinde olduğu anlamına gelmektedir. Öğretmenlerin duygusal tükenmişlik puanların orta düzeyde olduğu, duyarsızlaşma puanlarının yüksek düzeyde olduğu, öğretmenlerin kişisel başarı puanlarının yüksek düzeyde görülmüştür. Kişisel başarı ve duyarsızlaşma alanında öğretmenler yüksek düzeyde tükenmişlik hissi yaşamaktadırlar.

Tükenmişlik ölçeği alt boyutları ile öğretmenlerin görev yaptıkları okul türleri, cinsiyet, medeni durum, ikametlerine göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yaş durumlarına göre grupların aritmetik ortalamaları arasında toplam ölçekte anlamlı bulunurken alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunmamıştır. Toplam ölçekte 22-30 yaş grubuyla 31-40 yaş arasında 31-40 yaş grubu lehine anlamlı farklılık vardır. 22-30 yaş grubuyla 41 ve üzeri yaş grubu arasında da 41 ve üzeri yaş grubu lehine anlamlı farklılık bulunmamıştır. Diğer gruplar arasında farklılık yoktur. Duygusal tükenmişliğin yaş ilerledikçe fazlaştığı görülmemiştir.

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin kıdem durumlarına göre grupların aritmetik ortalamaları arasında toplam ölçek ve duyarsızlaşma alt boyutu dışında diğer alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Duyarsızlaşma alt boyutu için 6-15 yıl kıdeme sahip olanlar ile 16 ve üzeri kıdeme sahip olanlar arasında 16 ve üzeri grup lehine, toplam ölçekte ise 0-5 yıl kıdeme sahip olanlar ile 16 ve üzeri kıdeme sahip olanlar arasında 16 ve üzeri kıdeme sahip olanlar lehine anlamlı farklılıkların oluştuğu, diğer gruplarda ise anlamlı farklılığın bulunmadığı görülmüştür.

Çalışmamızda ortaya çıkan sonuçlar yukarıda belirtildiği gibidir. Bu alanda yapılmış diğer çalışmaların araştırmamızla benzerlik gösteren ve farklı olan sonuçlarına aşağıda değinilmiştir.

Tüm bu bulgular ışığında alan yazında; Sucuoğlu, Kuloğlu ve Aksaz (1996), özel eğitimde çalışan öğretmenler ile özel eğitimde çalışmayan öğretmenler arasında yaptığı araştırmada cinsiyete göre tükenmişlik düzeylerinde anlamlı farklılık tespit etmemiştir. Bu sonuç araştırmayı desteklemektedir. Kulaksız, Dilmaç ve Aydın (2003) işitme, görme ve zihinsel engelliler alanında çalışan 150 özel eğitim öğretmeniyle yaptıkları çalışmada da aynı sonuca ulaşmıştır. Izgar (2001) yaptığı araştırmada cinsiyetlerine göre anlamlı ölçüde farklılaşma görmediğini, kişisel başarı alt boyutunda, kadınlar aleyhine anlamlı ölçüde

fark olduğunu tespit etmiştir. Aydın (2002), Aksu (2005), Babaoğlu (2006)'nın bulguları da, araştırmanın sonuçlarını destekler durumdadır.

Babaoğlu (2006) tarafından yapılan çalışmada; yöneticilerin az düzeyde tükenmişlik yaşadığı; en fazla tükenmişliği duygusal tükenmede, en az tükenmişliği duyarsızlaşmada yaşadığı; toplam tükenmişlikte kadınların erkeklerden; duygusal tükenme, kişisel başarısızlık ve toplam tükenmişlikte bekarların evlilerden; duyarsızlaşmada yaş grubu ve mesleki kıdemi yüksek yöneticilerin daha düşüklerden; duygusal tükenme ve toplam tükenmişlikte yöneticilik kıdemi az olan yöneticilerin fazla olanlardan daha fazla tükenmişlik yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aksu ve Baysal (2005) kadın ve erkekler arasında tükenmişlik puanlarında anlamlı fark olmamasını, tükenmişliği benzer koşullarda yaşadıkları için, tükenmişlikle baş etme durumlarının da benzerlik gösterdiğiyle açıklamıştır. Toplam tükenmişlikte kadınların erkeklerden daha fazla tükenmişlik yaşadığı sonucuna ulaşan Uçman (1990), Arıcan (1999), Izgar (2001)'in yaptığı araştırma ile farklılaşırken öğretmenlerin orta düzeyde tükenmişlik yaşadığı sonucu ile tutarlılık göstermektedir.

Aydın (2002)'da yaptığı çalışmada öğretmenlerin düşük düzeyde tükenmişlik yaşadığı, Sarros (1988)'un yaptığı araştırma öğretmenlerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutlarında ortalama düzeyin altında tükenmişlik yaşadığı sonucu ile de tutarlı olarak değerlendirilebilir. Örmən (1993)'in öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin tehlikeli boyutta olmadığı, sonucuyla da tutarlı olarak değerlendirilebilir. Babaoğlu (2006)'da öğretmenlerin duygusal tükenme, kişisel başarısızlık ve toplam tükenmişliği az düzeyde, duyarsızlaşma şeklindeki tükenmişliği ise çok az düzeyde yaşadığı sonucu ile de tutarsızdır. Yapılan araştırmaların genelinde, öğretmenlerin toplam ölçek ve alt boyutlarında yüksek bir tükenmişlik yaşamadıkları sonucuna varılabilir.

Tümkiye (1996) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerdeki tükenmişlik konusu incelenmiştir. Araştırma sonucunda tükenmişlik ile; cinsiyet, yaş, öğrenim derecesi, çalışılan okul, okuldaki görevi, çalışma yılı ve okulun SED'i gibi sosyodemografik değişkenler arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Şahin (2007) tarafından yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma öğretmenlerin büyük yaş grubunda yüksektir. Kişisel Başarı öğretmenlerin yaşlarından etkilenmemektedir. Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı öğretmenlerin medeni durumlarından etkilenmezken, Duygusal Tükenme dul öğretmen gruplarında yüksek düzeydedir. Kişisel Başarı öğretmenlerin eğitim durumlarından etkilenmezken, Eğitim Enstitüsü mezunlarının daha fazla Duyarsızlaşma ve Duygusal Tükenme yaşadıkları belirlenmiştir. Kişisel Başarı öğretmenlerin mesleki kıdemlerinden etkilenmezken, 26 yıl ve üzeri kıdemi olan öğretmenlerin daha fazla Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma yaşadıkları belirlenmiştir.

Duygusal Tükenme öğretmenlerin branşlarından etkilenmezken, Duyarsızlaşma Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branşında, Kişisel Başarı ise Türkçe branşında diğer branşlara göre yüksek bulunmuştur. Öğretmenlerin çalıştıkları okulun bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik durumu arttıkça öğretmenlerin Kişisel Başarı ve Duyarsızlaşma düzeyleri de artmaktadır. Duygusal Tükenme düzeyi ile sosyo-ekonomik durum arasında anlamlı fark olmadığı saptanmıştır. Duygusal Tükenme ve Kişisel Başarı öğretmenlerin çalıştıkları okul türünden etkilenmezken, ilköğretimde çalışan öğretmenlerin daha fazla Duyarsızlaşma yaşadıkları belirlenmiştir. Kişisel Başarı öğretmenlerin çalıştıkları ortamdan memnun olmalarından etkilenmezken, Duyarsızlaşma ve Duygusal Tükenme çalıştıkları ortamdan memnun olmayanlarda yüksek bulunmuştur. Kişisel Başarı, Duyarsızlaşma ve Duygusal Tükenme düzeylerinin her üçü de öğretmenlerin ders verdikleri sınıflardaki ortalama öğrenci sayısından, üstlerinden takdir görme durumlarından, mesleki verimlerini değerlendirmelerinden, mesleklerini isteyerek yapma durumlarından, duydukları manevi doyumdan etkilenmektedir. Sınıflardaki ortalama öğrenci sayısı arttıkça, öğretmenler üstlerinden takdir görmediklerinde, kendilerini verimli bulmadıklarında, öğretmenliği istemeyerek yaptıklarında ve az manevi doyum yaşadıklarında daha fazla Kişisel Başarı, Duyarsızlaşma ve Duygusal Tükenme yaşadıkları saptanmıştır. Öğretmenlerin cinsiyetlerinin tükenmişlik düzeylerinde bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir.

Dincerol (2013)'ün yaptığı çalışmada, öğretmenlerin meslek ve işlerindeki tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi ile bazı değişkenler açısından tükenmişlik düzeylerinin farklılaşmasının tespiti amaçlanmıştır. Araştırmada öğretmenlerin mesleki tükenmişlikleri ile iş tükenmişliklerinin farklılaşması ele alınmıştır. Diğer yandan farklı demografik değişkenler açısından da tükenmişlik düzeylerindeki farklılaşması ölçülmüştür. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin işteki tükenmişlik düzeyleri ile mesleki tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Bununla birlikte, analiz sonuçlarına göre mesleki tükenmişlik düzeyinde de anlamlı bir artış tespit edilmiştir. Özellikle öğretmenlerin görev yaptıkları okul değişkeni açısından bu farklılaşmanın yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca kıdem değişkeni açısından da

tükenmişlik farklılaşması test edildiğinde, en kuvvetli ilişkinin 11-15 yıl kıdeme sahip olan öğretmenlerde olduğu, kıdem yılı azaldıkça bu farklılaşmanın da azaldığı tespit edilmiştir.

Arslan ve Aslan (2014) tarafından yapılan araştırma sonucunda zihin engelli bireylerle çalışan öğretmenlerin cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, branş ve mezun oldukları program değişkenlerine göre ölçeğin alt ölçek boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu, medeni durum değişkeni altında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Atila (2014) tarafından yapılan araştırma sonucunda daha az tecrübeli, lisansüstü derecesi olmayan, İngiliz dili eğitimi bölümünden mezun olan, aynı kurumda 5 yıldan az çalışan, daha fazla ders yükü olan ve bayan öğretmenlerin tükenmişlik boyutlarını daha çok yaşama eğiliminde olduklarını ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan, cinsiyet, mezun olunan bölüm, mesleki tecrübe, eğitim durumu, haftalık ders saati ve şu anki kurumdaki tecrübenin bireylerin içsel ve dışsal iş tatmini üzerine önemli bir etkisi olmadığı saptanmıştır.

Polatçı (2007) tarafından yapılan çalışmada akademik personelin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutları açısından orta, kişisel başarı alt boyutu açısından ise yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıkları tespit edilmiştir.

Arıcan (2009) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin normal düzeyde olduğu, cinsiyete, medeni duruma mezun olunan son programa, mesleki kıdeme göre tükenmişlik düzeylerinde farklılaşma olmadığı, yaş grubu yükseldikçe tükenmişliğin arttığı Branş alanlarına, okul türüne, okulların öğretim şekline göre ise tükenmişlik düzeylerinin farklılaştığı görülmektedir. Okulların bürokratik özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki negatif yönlüdür. Bürokratik özellikler arttıkça, tükenmişlik düzeyi azalmaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

Mesleğin tercih edilme aşamasında da öğretmen adayların doğru yönlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Meslek seçiminde iyi bir danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmesi, böylelikle öğretmenlerin mesleklerini isteyerek seçmelerinin sağlanması, öğretmen okullarında ve eğitim fakülte tercihlerinde bu hususun dikkate alınması gerekmektedir.

Yeni uygulama yapacak araştırmacılar konuyla ilgili farklı örneklem gruplarında araştırma yapabilirler. Örneklem sayısı da genişletilebilir.

Bu çalışma nicel bir çalışmadır, öğretmenlerde tükenmişlik durumunun incelenmesi hem nitel hem nicel olarak yapılabilir.

Meslek dersi öğretmenlerinin tükenmişlik ile ilgili yapılacak yeni araştırmalarda kullanılacak anketlere girdikleri teorik ders sayısı, ders çeşidi ve hastanelere staja gittikleri gün sayısı gibi maddeler eklenmesi iş yükünün etkisini de ortaya koyacaktır.

KAYNAKÇA

- AKSU, Ali ve BAYSAL Asuman (2005). İlköğretim Okulu Müdürlerinde Tükenmişlik, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 11(41), 7-24
- ARICAN, K. (1999). *İlköğretim Okullarında Görevli Yönetici ve Öğretmenlerde Stres Yaratan Durumlar ve Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- ARICAN, Tamer (2009). *Öğretmenlerde Mesleki Tükenmişlik ve Okul Yönetiminde Bürokrasi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ARSLAN, Gani ve ASLAN, Gülay (2014). Zihin Engelli Bireylere Eğitim Veren Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi (Tokat İli Örneği), *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, cilt:4, sayı:2, s.49-66.
- ATİLA, Emel (2014). *The Relationship Between Burnout and Job Satisfaction Levels of English Teachers and Instructors: Ankara Case*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- AYDIN, Levent (2002). *İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Bireysel Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- BABAOĞLAN, Emine (2006). *İlköğretim Okulu Yöneticilerinde Tükenmişlik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- BAYSAL, Asuman (1995). *Lise ve Dengi Okul Öğretmenlerinde Meslekte Tükenmişliğe Etki Eden Faktörler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- CORDEŞ, C.L, and T.W. Dougherty (1993). A Review and an Integration of Research on Job Burnout. *Academy of Management Review*,18,4.
- ÇAKIR, Tuba (2009). *Örgütsel İklim ve Adaletin Tükenmişlikle Olan İlişkisi (Kadıköy ilçesi Örneği)*, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÇOKLUK, Ömay (1999). *Zihinsel ve İşitme Engelliler Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerde Tükenmişliğin Kestirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DİNCEROL, Cem (2013). *Tükenmişlik Sendromunun Mesleki Tükenmişlik Ve İş Tükenmişliği Açısından İncelenmesi: Öğretmenler Üzerinde Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ERGİN, Canan (1993). Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması. R. Bayraktar ve İ. Dağ (Ed.) *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*. Ankara: VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- ERGİN, Canan (1996). Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Türkiye Sağlık Personeli Normları. *3P Dergisi*, 4(1), 28-33
- IZGAR, Hüseyin (2001). *Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- KARAMAN, M.Akın (2009). *İlköğretim ve Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Tükenmişlik Seviyelerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KARASAR, Niyazi (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayınları
- KULAKSIZOĞLU, Adnan, DİLMAÇ, Bülent ve AYDIN, Aydan (2003). "Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Duygusu Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1) 15-27.
- ÖRMEN, Uğur (1993). *Tükenmişlik Duygusu ve Yöneticiler Üzerinde Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- POLATCI, Sema (2007). *Tükenmişlik Sendromu ve Tükenmişlik Sendromuna Etki Eden Faktörler (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Akademik Personeli Üzerinde Bir Analiz)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- SARROS, J.C. (1988). Administrator Burnout: Findings and Future Directions. *Journal of Educational Administration*. 26(2), 184-196
- SUCUOĞLU, Bülbin ve KULOĞLU, Neslihan (1996). "Özürlü Çocuklarla Çalışan Öğretmenlerde Tükenmişliğin Değerlendirilmesi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 10 (36), 44-60.
- Şahin, E. Dilek (2006). *Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TÜMKAYA, Songül (1996). *Öğretmenlerdeki Tükenmişlik Görülen Psikolojik Belirtiler ve Başa Çıkma Davranışları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- UÇMAN, Perin (1990). Ülkemizde Çalışan Kadınlarda Stresle Başa Çıkma ve Psikolojik Belirtiler. *Psikoloji Dergisi*, 7(24) 58-75.